GLASUL MINORITĂȚILOR

Anul II Luna Iunie-Iulie 1924 Nr. 6-7

După „tratative“ . . .

de **Dr. Iosif Willer.**

Dl. ministru Tătărescu a declarat mai pe urmă, că este dispus a începe tratative cu Partidul Maghiar, dacă i se vor trimete bărbați, cari reprezintă de fapt maghiarimea din România pe de altă parte ei sunt aderinții sinceri — iar nu impiedicătorii — apropierei româno-maghiare, ba a mai declarat, că spre acest caz e dispus a face concesiuni considerabile în interesul minorității maghiare.

Ne amintim bine, că declarațiunea aceasta a fost premersă de alta, mai strașnică. Anume Dl. ministru Tătărescu a declarat, că nu poate sta de vorbă cu Partidul Maghiar, fiindcă nu reprezintă maghiarimea și în primul rând poporul maghiar. Declarația aceasta a lovit în două direcții. A pus maghiarimea în fața situației, că sau își face un partid, și își creiază o conducere, care îi place D-lui Tătărescu, guvernului lui Brătianu și liberarilor, sau va continua jocurile sale politice pe subt moară, fără a putea provoca, că conducătorii țării să o iie vreodată în considerație. Declarația D-lui s'a mai adresat și partidului d-lui general, reproșând șefului dela Partidul Poporului, că a stat de vorbă cu asociațiunea iredentistă și feudală, numită Partidul Maghiar.

Partidul poporului n'a prea luat în seamă aceasta lecție. D. Octavian Goga a isprăvit scurt cu mentalitatea liberală: nu e aceasta altceva — zice d-sa — decât copiarea vechei rețete dela Budapesta. Precum la timpul său la Budapesta nu voiau să recunoască partidul național român de reprezentant al românilor și vroiau să rezolve problema naționalităților cu câteva fraze: tot așa nici liberalii nu voesc a lua cunoștință despre partidul maghiar, curat din motive de comoditate. Până ce însă

maghiarimea n'are o altă grupare politică — zice Dl. Goga — trebue să recunoască orioine în gruparea aceasta reprezentanța maghiarilor, iar faptul recunoașterei nu se poate aduce în legătură cu chestia cealaltă, că oare programul politic și compunerea conducerei Partidului Maghiar nu poate fi eventual din cutare punct de vedere escepționată.

Maghiarimea foarte natural, după declarația prima a d-lui Tătărescu, a ajuns într'o situație cu mult mai penibilă, și mai penibil se simțea chiar conducerea defaimată a partidului. Ea n'a putut respinge cu indignare strigătoare obiecțiunile ridicate în contra sa, fiindcă trebuia să aibă în vedere interese cu mult mai sfinte, ca prestigiul său: interesul univerzalității minorității maghiare, față de care trebue să fie redusă la tăcere chiar și indignarea suferită în mod atât de nejust asupra jicnirei personale. Aceasta a putut-o face numai comitetul executiv.

Mai precară a devenit situația și mai mult dădea de gândit, când d. Tătărescu și-a modificat strașnica sa critică: nu în contra partidului are ceva, ba chiar e dispus a începe tratative cu el, ca reprezentant al maghiarimei, dacă chestii personale nu fac imposibilă pentru el colaborarea cu minoritatea maghiară. Atitudinea aceasta era mult mai favorabilă și a însemnat, că prin prevenire reciprocă și cu bunăvoință se va putea produce o ușurare considerabilă în situația amară a maghiarilor. Ar fi fost o îngâmfare stupidă a nu accepta enunciamentul dlui ministru, fiindcă împotrivirea rigidă ar fi putut da chestiunii aspectul, că întreaga maghiarime refuză să iee parte la greaua operă de consolidare a patriei. A procedat deci corect și înțelept comitetul Partidului Maghiar, când și-a trimis delegații săi la d. ministru Tătărescu spre a afla, ce sunt excepțiunile grave, cari se pot ridica în contra conducerei partidului și ce favoruri poate aștepta maghiarimea, dacă ia în considerare nedumeririle — vrednice de luat în considerare — ale partidului dela guvern, la alcătuirea conducerei partidului. Când comitetul a rugat pentru susținerea tratativelor pe acei membrii ai săi, împotriva cărora nici chiar majoritatea liberală n'a putut avea nici o obiecțiune, partidul a fost hotărît chiar la extremele jertfe personale, dacă prin acea se poate obține ușurarea situației maghiarilor. Delegații s'au prezentat la dl. Tătărescu. Au tratat mult timp cu d-sa și despre rezultat — cum le era datoria, — voiau să refereze comitetului executiv. Raportul nu s'a putut însă face, fiindcă

la adunarea comitetului s'a prezentat organul siguranței, în prezența căruia natural nu s'a putut vorbi despre o chestie politică atât de profundă. De agentul siguranței comitetul n'a putut scăpa, deoarece autoritatea militară — n'a primit instrucțiuni să păstreze caracterul confidențial al ședinței comitetului.

Publicitatea deci n'a putut fi informată nici chiar indirect despre rezultatul tratativelor, dar așa credem că cei cari cugetă normal și calm vor putea constata și din împrejurările exterioare cât și ce rezultat a avut calea delegaților maghiari. Fiindcă, nu e așa, dacă Dl. ministru Tătărescu ar fi pus pond pe acea, ca decisul favorabil pentru el al Partidului Maghiar să se producă s'ar fi îngrijit în primul rând, ca aceasta deciziune să se poată produce.

La prima privire așa pare deci, că tratativele provocate de ministrul liberal și acceptate loial de conducerea Partidului Maghiar, au fost cu totul fără rost. Privind însă mai profund chestiunea, vom găsi totuși rezultate, pe cari Partidul Maghiar și întreagă maghiarimea din România le poate compta între valorile considerabile ale capitalului său politic.

În primul rând am avut ocaziunea de a demonstra în fața lumii, că minoritatea maghiară se folosește bucuros de toate ocaziunile spre a manifesta atitudinea ei loială și pașnică. Partidul liberal dela prima clipă a guvernării a călcat cu picior cel mai sfânt sentiment național al nostru, drepturile noastre incontestabile cetățănești și minoritare, iar noi în serviciul patriei comune am voit să uităm toate suferințele îndată ce în întunericul nemângâiat de azi, ni-a surîs prima rază a unei mentalități mai înțelegătoare, — unui sentiment mai omenesc. Cu cât mai frivol se batjocorește aceasta credință a noastră aproape naivă și dispoziția de împăcare, cu atât mai limpede stă în fața lumei caracterul cinstit al stăruințelor noastre și cu atât mai multe acuze pot veni asupra guvernării, care și văzând atâta bunăvoință cu un cinism neînțeles continuă politică sa bolnăvicioasă, miopă și plină de prejudicii, contra naționalităților.

Și am mai avut ocaziune de a pune la încercare simțul de solidaritate al membrilor minorității maghiare. Iar că am susținut admirabil încercarea, nu poate fi indiferent nici unui ungur. În fine într'o unitate, a cărei număr întrece un milion și jumătate, e natural să fie nu numai diferințe personale, dar și de păreri, și de concepțiuni, se poate deci aștepta, că aceste diferințe duc la erupțiuni, cari ar putea periclita întregul edificiu

al unității. Afacerea Tătărescu ne-a arătat, că cu toții — oricât de mari să fie între noi deosebirile de principii în alegerea căilor și modalităților — suntem ținuți laolaltă de sentimentul, care nu lasă să se desbine unitatea: suntem maghiari; și precum una e limba noastră maternă, așa una e iubirea noastră de neam, statornicia și speranța și toți suntem pătrunși de gândul că suntem avizați unii la alții.

Încă una nu trebue să pierdem din vedere.

Am avut ocaziune de a arăta mereu pe paginile *Glasului Minorităților*, cu câtă neorientare, cu câtă neîncredere și cu câtă antipatie ne tratează presa română. Și poate „hors concours" a stat în provocarea acestei atmosfere presa liberală, mai ales reprezentantul ei din Cluj: *Înfrățirea*. Nu e nevoie a invoca amintirile dureroase, doar și așa ne aducem aminte toți de atacurile și bănuielile, pe cât de neprecugetate, pe atât de nedrepte, ce se aruncau asupra maghiarimei în coloanele acestui organ guvernamental. Dar tratativele pornite au adus și în această direcție o schimbare favorabilă. Un colaborator distins, înțelegător și cu o mentalitate superioară al *Înfrățirei* și-a luat osteneala de a studia sufletul maghiar. Pe rând a vizitat pe conducătorii maghiarimei și contactul personal a dus la rezultate surprinzătoare: redactorul român a trebuit să se convingă, că personalitățile noastre calomniate și insultate ce ideal limpede nutresc și am putut ajunge, ca despre un Emil Grandpierre și Iosif Sándor a apărut în *Înfrățirea* o apreciere nu numai dreaptă, dar și pătrunsă de o recunoaștere călduroasă.

Poate că va avea și următori distinsul confrate român. Poate că se vor găsi și alții în alte tabere, cari vor păși pe calea, care singură duce la apropiere și vor intra în contact personal cu ai noștri. În urma experiențelor directe va naște probabil simțul de armonie și simpatie, iar ameliorarea opiniei publice va avea efect asupra politicei de guvernare referitor la minorități.

Poate că mult vorbitorul d. ministru Tătărescu n'a intenționat deloc acest rezultat și nu e exclus, că suntem însuflețiți iarăși de optimismul nostru vechiu și dorul ne țese visurile viitorului mai frumos. Noi totuși ținem la acest optimism. Credința noastră ultimă trebue să o păstrăm veșnic. Vai de noi, dacă nu vom mai putea nici spera!

Etatizarea şcolilor primare.

de **Dr. Kelemen Gál.**

Precum în celelalte servicii publice, aşa şi în chestia învăţământului a devenit în anii din urmă lozincă: unificarea. Vechiul Regat cunoaşte numai şcoli de stat şi particulare. În România de azi însă, cu provinciile alăpite, există patru feluri de şcoli. D-l ministru Anghelescu găseşte că e chestie de lichidare a situaţiei de stat produsă de războiu, ca precum s'au unit teritoriile locuite de români, astfel să se unifice şi diferitele tipuri de şcoli. Dela aceasta aşteaptă unificarea sufletească.

Primul pas al operei de unificare ar fi etatizarea şcolilor primare confesionale din Ardeal. Chestia nu numai pe noi ne interesează şi ne atînge nu numai pe noi minoritatea maghiară, dar impreună cu noi şi confesiunile gr. orientale şi gr. catolice din Ardeal, cari au adus jertfe uimitoare în trecut pentru şcolile lor. Chiar pentru aceasta credem a nu fi fără interes a prezinta cetitorilor pe scurt luptele, duse de români din Ardeal în contra etatizării. Din aceste se pot deduce învăţături folositoare.

Chestia etatizării s'a pus pe tapet după schimbarea imperiului întâiaoară de către învăţătorimea teritoriilor alipite. În 24 Ianuarie 1919, la congresul ţinut la Sibiu s'a hotărît cu unanimitate, că toate şcolile primare să se etatizeze, începând dela anul şcolar 1919/20, invocând de motiv cheltuelile mai mari, interesul progresului general şi ridicarea la nivelul cultural mai înalt al şcolilor străine.

Opinia publică bisericească gr. or. şi gr. cat. era surprinsă de hotărirea aceasta. Învăţătorimea însă a continuat agitaţiunea astfel, că etatizarea a luat proporţiile unei probleme mari de guvernament şi pe vremea guvernului Averescu la 3 Noembrie 1921 s'a ocupat de ea şi consiliul de ministri. Consiliul de ministri a predat chestia unei comisiuni, care a elaborat un proiect. Proiectul a ajuns la parlament, senatul a şi început desbaterea lui, între timp însă guvernul a căzut şi etatizarea nu s'a făcut.

Congresul învăţătorilor, ţinut la Cluj în 6—8 August 1922 *a cerut cu unanimitate etatizarea învăţământului primar* pe motivul, că: în secolul al XX-lea sistemul învăţământului nu poate fi determinat de preocupări confesionale; „şcolile confesionale reprezintă tendinţe politice şi culturale străine de întărirea na-

ţiunei noastre şi de consolidarea patriei"; statul român în interesul viitorului mai frumos nu poate lăsa din mâini instruarea şi educaţia viitoarei generaţiunei.

Congresul aceasta a mişcat şi organele oficiale. În zilele de 30—31 August şi 1—2 Septembrie 1922 s'a ţinut o anchetă şcolară la Sibiu cu participarea delegaţilor metropoliţilor şi episcopilor români şi ai ministerului. La aceasta anchetă, în zilele din urmă a luat parte şi d-l minisru Anghelescu. S'a hotărît la ancheta aceasta, că şcolile rămân confesionale dar învăţătorii se etatizează, până ce chestia nu se aranjează definitiv prin o lege. Dar: numirea învăţătorilor „se face în înţelegere cu autorităţile bisericeşti competente".

La începutul lunei Septembrie s'a ţinut şi la Blaj o anchetă şcolară sub preşidenţia metropolitului Vasile, cu participarea numeroşilor interesaţi. În reprezentanţa ministerului au fost de faţă d-nii Mateiu, Popa, Lisseanu, Gârboviceanu, Alesseanu şi Pteancu. Aci s'a adus o hotărire, care acopere în esenţă hotărirele dela Sibiu.

Aceste sunt fazele principale ale istoricului etatizării. Am fost curios, că ce zic în chestia aceasta gazetele oficiale ale bisericilor gr. catolice şi gr. orientale, cari au luptat în trecut atât de desinteresat şi cu atâta însufleţire nobilă pentru şcolile lor. Am răsfoit colecţia anilor 1922 şi 1923 a *Unirei*, gazeta oficială a gr. catolicilor şi din 1923 a *Telegrafului Român*, foia bisericei gr. orientale, spre a prezenta cele reletate în ele cetitorilor.

Profesorul Aug. Popa[1] numeşte etatizarea „o tragicomedie şi josnică şi periculoasă", tragică, pentrucă risipeşte energiile în loc să le adune şi comică, pentrucă aceasta păcătoasă operă antinaţională se face „în numele naţionalizmului". Dacă statul ar putea înlocui într'o zi toate şcolile minoritare, crede oare serios cineva, că ar putea asigura patriotizmul neromânilor? Cine e atât de naiv să creadă, că se pot suprima astăzi şcolile minoritare? Nu dă ajutor statul? Vor susţine şcolile din fondurile lor, din banii credincioşilor şi prietinilor din străinitate. Aceasta e o chestie, din care nu se poate face astăzi secret. Şi oare nu-i un sarcasm ridicol a scoate tinerimea sub educaţia bisericei şi a o încredinţa unor oameni de o moralitate dubioasă şi ateişti? Generaţiunea crescută în şcolile de stat, unde un gest ironic

[1] Unirea. 8 Aprilie 1922. Şcoala confesională.

al învățătorului dărâmă tot, ce a edificat catehetul în decursul anilor, nu se poate compara cu aceea a compatrioților de altă limbă, care crește în școlile confesionale, cu educație unitară, în spirit idealist și puritan. Dacă totuși ar fi zadar orice protest al nostru, vom fi nevoiți a înceta cu instrucția, neavând edificii și venit suficient pentru susținerea lor. Ce face atunci statul? Îi rămâne un singur mijloc: să ne ieie legal școlile? E ingrozitor chiar și a ne gândi la aceasta; să ne ferească Dumnezeu.

Metropolitul Vasile[1] la marile serbări din Blaj, în fața ministerului cultelor, Banu, a zis, că e gata pentru școli să meargă la cerșit din colibă în colibă, să jertfească totul, să-și ieie dela gură, dar școlile susținute cu atâta sforțare trebue să rămâie „așa cum sunt", sub conducerea bisericei.

În numărul din 12 August, articolul anonim «*Congresul învățătorilor*» respinge acuza, că biserica nu s'a îngrijit de școlile sale și întreabă: ar fi oare mai bine, dacă am sta și noi cu mâinile încleștate, ca biserica în Vechiul Regat, unde numărul analfabeților este neasemănat mai mare și poporul rămas în urma poporului român din Ardeal?

Același număr citează declarația înțeleaptă și calmă a d-lui *Lapadatu*, apărută în numărul din 12 August al ziarului *Înfrățirea*: toți cunoscătorii trecutului și înțelegătorii necesităților prezentului politic sunt de acord, *că etatizarea învățământului nu se poate efectui în contra bisericei și că nu e bine a ne lipsi de sprijinul bisericei în conducerea școlilor.*

Scriitorul articolului „Statul și biserica" *(ig)* [2] dorește, ca statul să facă atât, cât a făcut statul maghiar: să subvenționeze școlile confesiunilor recunoscute. Dacă statul din motive de principii nu o face aceasta, este *o greșală mare și mare pericol*, fiindcă prin aceasta condamnă la moarte multe școli vechi și respectate. Apoi: prin școlile de stat s'au făcut esperimente triste în Franța, Italia, Ungaria și Rusia: ateiști, francmazoni, liberi cugetori, comuniști și bolșevici de aci au eșit. Și la noi a fost un ministru (Rosetti) care în fața parlamentului s'a laudat, că nu a lăsat să se boteze fiul lui și că nu crede în superstițiile evului mediu. Biserica din principiu nu poate renunță la școlile sale, fiindcă învățământul cade în sfera ei de activitate, pe baza dreptului divin. Biserica a susținut școli secoli de arândul

[1] Unirea. 20 Maiu 1922. O biruință a școlilor noastre.
[2] Unirea. 26 Aug. 1922.

atunci, când statul nici nu s'a gândit la aceasta. Acum vrea să facă şi din aceasta monopol, ca din sare.

Dr. Alex. Rusu[1] indignat arată, că statul a conturbat pacea bisericei, prin idolul banului a revoltat învăţătorii în contra preoţilor şi a slăbit disciplina faţă de autorităţile bisericeşti. Ceeace s'a întimplat la Cluj, la congresul renumit, va fi o „pată pentru cei ce l'au iniţiat şi protejat." Atitudinea guvernului faţă de şcoli *«este un păcat strigător la cer, care nu i-se va ierta lui nici în acest veac, nici în celce va să vie»*.

Tot el zice[2] cu o săptămână mai târziu: „Pentru noi chestia e clara: Sub nici un cuvânt biserica noastră nu va putea renunţă la şcolile sale". Atitudenia noastră va fi indrumată de către sinod. Clujul — căci a lui e întreaga răspundere — comite greşeli peste greşeli; iar' a recunoaşte o greşală este o umilire. Însă dacă biserica le-ar adopta, ar fi o abatere dăunitoare şi ruşinoasă dela linia dreaptă, fixată de sinod.

În numărul din 23 Sept. sub titlul *După anchetă*, comentând înţelegerea dela Blaj, tot el constată cu amărăciune, că aceea este abandonare de drepturi şi că învăţătorii s'au tras în tabăra etatizării numai din motivul salariului, care-l primesc lunar dela stat.

Articolul *Dintr'un comunicat al învăţătorilor* din numărul din 4 Noembrie constată, că anchetele dela Blaj şi Sibiu n'au avut la drept vorbind alte scopuri, decât să convingă pe capii bisericilor, să lase edificiile şcolire pentru scopul învăţământului de stat.

Profesorul Aug. Popa[3] cu o logică izvorită din adevărată convingere ia cuvânt în favorul şcoalei confesionale. Sufletul lui îl cuprinde o intristare, când vede, că preotul şi învăţătorul nu jertfesc la acelaşi altar şi stau faţă în faţă ca străini. Numeşte superficială şi greşită mentalitatea, care crede, că şcoala confesională şi-a împlinit rolul în trecut, când sub scutul bisericei a salvat naţiunea. Timpul dovedeşte, că biserica este un pedagog admirabil. Astăzi recunosc mulţi chiar şi în statele, cari au etatizat, că trebue pentru şcoală câştigat interesul particularilor. In Franţa, Belgia şi Anglia se vorbeşte azi cu mare simpatie despre

[1] Unirea. 2 Sept. 1922. O ruşine. In preajma anchetei şcolare.

[2] Unirea. 9 Sept. 1922. La Răspântie. Inc'odată chestiunea şcolilor noastre confesionale.

[3] Unirea, 2 Iunie 1923. Şcoala noastră.

şcoala confesională. Şi la noi s'au infiinţat *comitetele şcolare.* Timpul sburător vrea să dărâme tot, ce a creat trecutul. Este interesul nostru vital de a păstra cu toate puterile bunele noastre instituţii tradiţionale, aceasta e părerea noastră, cari avem mai multă încredere în forţa morală, ca în brutalitatea pumnului.

Tot el[1] *în numărul viitor revine la chestie.* Şcoala confesională pune uriaşe forţe morale şi materiale în serviciul educaţiei, asigură armonia spiritului naţiunei, morala şi idealizmul, care se naşte din credinţă. Majoritatea învăţătătorimei din vechiul regat este necredincioasă. „Faimosul acord" este o soluţie nenorocită. Învăţătorul are doi stăpâni, sfera de activitate nu e limitată, duce la confuziuni şi neînţelegeri. Supără deopotrivă pe preotul şi pe învăţătorul. „O şcoală confesională cu dascăl statificat este o instituţie hibridă, o iluzie, praf în ochii bisericei, fiindcă în definitiv dascălul e sufletul şcoalei."

Spun, că susţinerea şcoalei confesionale pericliteză credinţa aşezată în durabilitatea unirei. Nu e argument serios. Se mai zice apoi: existinţa şcoalei confesionale române dă drept la pretenţii pentru protejarea şcolilor minoritare, cari sunt în număr foarte considerabil, pericliteză „opera culturală unitară a învăţământului" şi sunt focarele agitaţiunii în contra noastră. Să privim în faţa acestei chestiuni — zice autorul articolului. „Dreptatea, contracte internaţionale şi constituţia ţării asigură minorităţilor şcoale, *în proporţia lor numerotică.* Spiritul instrucţiunei nu este mai asigurat în şcoala de stat cu dascăl şi limbă străină, decât în şcoala confesională. Şi aici şi acolo, statul poate deprinde acelaş control şi are aceleaşi sancţiuni şi să nu ne amăgim. Nu cu forţă, nu suprimând şcoale, nu cu măsuri duble şi gânduri rezervate vom câştigă sufletul neromânilor, ci dacă vom crede şi înfăptui cinstit principiile de dreptate şi de egalitate, cari sunt bazele statului. Nu încătusând puterea lui de viaţă vom fi adevarat element susţinător al statului, ci desvoltând puterea noastră intelectuală şi morală. Nu vrem să-i desnaţionalizăm, ci să ni-i facem prieteni. Acţiunea produce reacţiune. Şcolile lor vor rămânea — şi nimeni să nu-şi facă iluziuni contrare! —, dar dacă noi îi vom sili să-şi ţină şcolile cu jertfă îndârjită şi *cu bani din afară,* prin aceasta nu vom servi statul român. A rupe deci şcoala de biserică — astfel se termină articolul — în deosebi

[1] Unirea, 9 lunie 1923. Statul şi şcoala.

azi, când avem nevoie de atâta moralitate şi idealism, este o crimă care nu poate fi justificată prin nici un argument."

Într'un alt articol, profesorul Popa[1] susţine la fel superioritatea şcoalei confesionale şi compară chemarea de pedagog şi educător a bisericei cu obligaţiunile statului în alte direcţii. Datoria elementară şi naturală a bisericei este a conduce pe copii la Isus. În privinţa aceasta n'a schimbat nimic anul 1918. Înţelegerea faimoasă — în zadar — nu e sinceră. Semietatizarea duce la întreagă etatizare: biserica n'a pierdut nimic din principiu; de fapt însă se află în pericol, că va pierde totul. Deci trebue să se înceapă iarăşi lupta pentru şcolile confesionale. Să nu creadă nime, că nu va reuşi. Învăţătorii ţin mai mult la biserică astăzi, ca înainte cu 1—2 ani. Şi trebue să înţeleagă şi statul în fine, că susţinerea şcolilor confesionale este un interes naţional. Belgia şi Olanda a revenit iarăşi la şcolile confesionale. Vom face totul în acest scop şi dacă nu va reuşi, vom închide şcolile, lăsând Statului toată răspunderea pentru urmări.

A. C. Albinus[2] aduce noui idei în discuţie. Şcolile din Ardeal au un trecut. Aceasta derivă din timpuri, când în vechiul Regat abia erau 2—3 şcoli greceşti. E natural, că ardelenii nu se lasă uşor de şcolile lor, în cari văd chezăşia educaţiei morale pentru generaţia viitoare. Regatul vechiu — spre nenorocirea naţiunei — îşi ia exemplu dela Franţa, unde Statul stă în permanentă luptă cu biserica catolică, unde în chestii şcolare biserica n'are cuvânt şi nu se dă drept de publicitate şcolilor confesionale. Două principii contrare stau faţă în faţă: opinia publică din Ardeal şi guvernul. Mijloacele sunt însă inegale. Statul a expropriat averea şcolară şi a încetat a mai da ajutoare. Suntem în contra etatizării, deoarece şcoala de stat va oferi în scurt timp triste exemple: va picura în sufletele copiilor otrava ireligiozităţii şi necredinţei şi va cauza căderea morală a ţării. „Ardealul nu se va putea împăca cu un tip de şcoală, care atacă religiunea şi zeflemizează tot ce e sfânt. Ar fi bine să înţeleagă d. ministru al instrucţiei, că dacă vechiul regat cere statificarea şcolilor pentru interes momentan — se şopteşte: înfrângerea şcoalei iredentiste minoritare — Ardealul luptă pen-

[1] Unirea, 20 Iunie 1923. Lupta pentru şcoală.

[2] Unirea, 21 Iulie 1923. Unificare — statificare.

tru şcoala confesională, având în vedere un interes mai mare: viitorul ţării."

Din articolul profesorului Russu[1] luăm cunoştinţă de noua fază a luptei pentru şcolile confesionale.

La 9 Septembrie 1922 a fost faimoasa anchetă şcolară. De atunci a trecut un an şi pe baza celor experiate constată, că înţelegerea numai biserica a respectat-o; în schimb drepturile ei se scurtează din zi în zi de către stat. La conferinţa episcopală a provinciei mitropolitane de Alba-Iulia şi Făgăraş, ţinută la Blaj în zilele de 25—26 Iulie 1923, cercetându-se din punctul de vedere al înţelegerei făcute la 9 Septembrie 1922 între reprezentanţii bisericei şi statului situaţia şcolilor, se constată, că înţelegerea nu s'a respectat de către stat... S'a pornit o statificare forţată, care ignorează legile în vigoare, calcă cu piciorul drepturile câştigate, cauzează neîndestulire între cetăţenii statului şi la noi este periculoasă pentru mersul bun al învăţământului primar şi al progresului cultural. Conferinţa roagă pe d. ministru, ca onorând atitudinea loială a bisericei şi concesiunile făcute, să respecteze în toate punctele înţelegerea, ordonând organelor subalterne, să se conformeze strict spiritului şi literei aceleia. Roagă mai departe pe d. ministru înainte de începerea anului şcolar 1923/24, să dee un răspuns liniştitor, altcum se simţi datoare a examina din nou chestia şi a lua măsuri în interesul superior al bisericei, despre cari ştie însă, că este şi interesul statului.

La aceasta d-l ministru a răspuns, că dispoziţiunile subalternilor se dau cu consimţământul lui. Deci — continuă d-l Russu — nu putem aştepta mult bine, fiindcă toată lumea ştie, că guvernul vrea să nimicească învăţământul confesional. Dar opera aceasta nu se va realiza cu aprobarea bisericei noastre. Trebue să organizăm lupta decisivă pentru mântuirea învăţământului confesional, care a fost in trecut puterea cea mai mare a bisericei şi va fi şi în viitor.

Iata deci lupta alor doi ani pentru şcoala confesională în coloanele Unirei.

Din *Telegraful Român* mi-a reuşit a câştiga numai colecţia anului 1923. Dar pot cita[2], in urma articolului d-lui Şuţu, şi din

[1] Unirea, 22 Decembrie 1923. Pe vechiul drum.

[2] Trajan Şuţu: Martie 1924 anul XII, Nr. 4. Statificarea învăţământului Revista Generală a învăţământului.

cele scrise în 1922: în numărul din 2/22 August, articolul „Şcoalele bisericei" vede în etatizare o operă *«cu totul greşită şi nesănătoasă»*, fiindcă s'a pornit şi se ţine la ordinea de zi de unii „cari au stat în serviciul dominaţiei maghiare şi cari n'au avut legături cu şcoala românească şi n'au însufleţire pentru cultura şi progresul poporului român."

Dr. Petru Delcu[1] în trei articoli lungi scrie despre importanţa şcoalei confesionale. La întrebarea că ce importanţă are şcoala confesională, singurul răspuns drept poate fi: „Dincoace de Carpaţi întreaga cultura naţiunei noastre este rezultatul muncei şi jertfelor aduse de biserică pe terenul şcolar". Biserica era sufletul naţiunei noastre. Şi precum corpul nu se poate despărţi de suflet, asemenea nu se poate despărţi nici naţiunea şi statul de biserică. De acea statul prin suprimarea şcolilor confesionale îşi nimiceşte însăşi fiinţa lui. În fine citează cele zise de dl profesor universitar, Marin Ştefanescu:

„Despărţirea bisericei de şcoală n'a fost, nu e, şi nu va fi nici odată cuget românesc. Poate fi al oricărei naţiuni, dar al nostru niciodată".

Articolul[2] scurt „Comitetele şcolare" constată, că înţelegerea dela Sibiu nu se respectează de către organele de stat; revizorii doresc, ca preoţimea se înfiinţeze comitete şcolare şi acolo, unde nu sunt şcoli de stat, numai confesionale, iar aceste comitete nu stau sub ordinile autorităţilor bisericeşti. E datoria autorităţilor bisericei noastre a denega concursul lor la organizarea comitetelor şcolare, lămurînd credincioşii, să nu iee parte la acelea, deoarece scopul comitetelor nu e altceva, decât nimicirea şcolilor noastre confesionale. Iata mersul de idei al unui articol[3] anonim: Începând dela Şaguna o jumătate de secol s'a luptat, s'a jertfit pentru şcoala confesională. Şcoala era ţintă tuturor stăruinţelor. Dece nu mai sunt bune şcolile noastre confesionale? Dece se strică relaţia de secoli între biserică şi şcoală? Dece trebue să se nimicească şcoala, înfiinţată din jertfele poporului şi care era piatră de rezistenţă în timpurile grele? N'am auzit motivele şi nu le aşi putea înţelege. Ceace s'a clădit în 50 ani se dărâmă în 3 ani! Astăzi domneşte chiar şi în şcolile

[1] Telegraful Român 1923. Nr. 47—49. Importanţa şcoalei confesionale în cultura neamului.

[2] Telegraful Român, 18 August 1923.

[3] Şcoala confesională. 8 Septembrie 1923.

cele mai bune o anarchie desăvârşită. S'a înrăutăţit relaţia bună între preoţimea şi între învăţători şi toate acestea s'a cauzat de către organele de stat.

Mai reproduc mersul de idei[1] al unui singur articol în temeiul gazetei „Kirchliche Blätter".

Telegraful Român în numărul 12 din 1924 scrie: Situaţia şcolilor confesionale se apropie după multă şovăire la o rezolvire neşteptată şi nedorită de fondatorii şi susţinătorii acelora. Intenţiunea guvernului e: *statificarea tuturor şcolilor fără deosebire.* Se reproşează bisericei ortodoxe, că nu se acomodează situaţiei, create după războiu, fiindcă declară categoric, că nu abzice de drepturile istorice şi de instituţiunile pe cari le a înfiinţat. Contra-argumentele sunt: şcolile confesionale rămân în urma şcolilor de stat; propunerea religiei de către preoţi a adus rezultate negative; preoţi nu pot exercita supravegherea şi controlul cuvenit, neavând cunoştinţele profesionale corespunzătoare.

La aceste obiecţiuni răspunde articolul. In apărarea dreptului şi ideilor cari servesc interesele poporului, biserica noastră a invocat şi va invoca motive, cari dacă astăzi şi-au pierdut creditul, dar importanţa lor va rămânea pe viitor şi vor eşi la iveală ca orice nizuinţă aşezată in serviciul dreptăţii. Biserica noastră ortodoxă — aşa credem — atunci se acomodează situaţiei noui, dacă pretinde dela stat, *să respecteze constituţia*, care asigură principiul libertăţii învăţământului". Noi vom păstra şcolile noastre, le vom desvolta mai bine, fiindcă prin aceasta facem serviciu statului, a cărui politică de centralizare *o găsim de contrară intereselor superioare ale poporului.* Vrem un corp de învăţători care nu se înstrăinează nici de biserică, nici de tinerime. Vrem să întărim credinţa cu toate mijloacele, cari ne stau la dispoziţie şi a urma calea, care ni s'a arătat de antecesorii noştrii distinşi, privitori în depărtare şi cari au luptat pentru legalitate şi pentru ţară. Noi vrem să urmăm pe oamenii înţelepţi, cari ne-au ridicat, când au zis: Apa curge, dar biserica rămâne.

Iată câteva momente din istoria etatizării şcolilor din ultimii 2 ani. Şi bisericile româneşti trebue să ducă luptă pentru şcolile lor, ca şi noi minorităţile.

Aceasta să ne întărească pe noi şi să ne dee speranţă.

Cluj, luna lunie 1924.

[1] Kirchliche Blätter. 1924 Nr. 9. 28 Febr.

Ca şi la noi.

In gazeta *Magyar Gazda*, (Ţăranul Maghiar) care apare la Rimaszombat, în Cehoslovacia, în numărul din 8 lunie putem ceti din condeiul d-lui Alexandru Nagy, următorul articol:

„La Pozsony apare un organ oficial al guvernului în limba maghiară, care şi-a propus ca scop desbinarea unităţii maghiare, sămănarea neînţelegeri între poporul maghiar şi pescuirea a cât mai mulţi unguri dela partidele maghiare la partidele cari susţin guvernul.

Scopul aceasta se vede doreşte acum să 'l servească mai intenziv, întrucât agenţi lui cutrieră oraşele, caută colportatori şi propagandişti, dar pun pond şi pe aceea, ca aceşti oameni să aiba praxa politică corespunzătoare spre a putea duce poporul maghiar, în caz de alegeri noui la partidele guvernamentale.

Vor eşi placate uriaşe, mulţimea mare a „urlicilor“ va striga cu gură mare — natural pe banii guvernului, ca cel mai bun ziar maghiar e *Reggel* (Dimineaţa), nu există alt adevăr, decât cel vestit de *Reggel*, singura politică nimerită şi mântuitoare e ceea propovăduită de *Reggel*, iar maghiarimea din ţară va găsi fericirea numai atunci, dacă va sprijini şi urma aceea politică.

După informaţiile câştigate din sursă vrednică de încredere aflăm, că emerita: „Alianţa Ţăranilor şi Agricultorilor Maghiari“, a d-lor Csánki—Neuman, care a mistuit multe milioane fondatorului său d. Milan Hodzsa, — se desfiinţează şi în locul ei se va crea sub conducerea altor persoane, dar în acelaşi spirit, pe banii guvernului, un alt partid, care se va numi „Partidul Maghiarilor Republicani.“

Deci nu caută numai pe ţărani şi agricultori a-i atrage în apele guvernului, voesc a face acum un partid unitar, care coprinzând toate păturile sociale a maghiarimei să devie sprijinitorul guvernului.

Grea poziţie va avea noul partid. Guvernul prin actele sale de pân'acum a dovedit, că nu face, dar nici nu voeşte a face nimic în interesul maghiarilor rămaşi aci. Caută com-

pleta noastră nimicire economică. La locuri oficiale s'a declarat de nenumărate ori, ca maghiarul satisface mai fidel obligaţiunilor cetăţeneşti. Maghiarul plăteşte mai regulat impozitele, birurile şi supoartă obligaţiunile publice, deci învăţând dela vizitiul rău dau cu biciul în calul, care trage mai bine. Drepturile noastre minoritare, asigurate prin legi nu se iau în considerare, doresc ca să iubim, ca să urmăm şi să sprijinim guvernul, care prin toate acţiunile sale a arătat, că nu se îngrijeşte de noi."

Aşa se vede, guvernele Micei Antante învaţa consecvent unul dela altul şi procedează la fel faţă de minorităţi. Ideea se naşte de regulă în Cehoslovacia, dar găseşte imitatori fideli la noi.

In Slovacia guvernul a observat, ca cei din partidul lui Csánki—Neuman sunt discreditaţi şi ca nu se fericeşte cu renegaţi. La noi e la fel.

Este deci nevoe de noui oameni şi în deosebi de o presă nouă. In Slovacia s'a intemeiat ziarul *Reggel*, natural că a fost nevoe să se facă şi la noi un organ la fel. Acolo vroesc un partid nou, este natural deci că şi aci vor a crea unul.

Situaţia partidelor noui însă va fi grea şi acolo şi aci, deoarece şi la noi e „rău vizitiul, care bate totdeanu în calul, care trage mai mult."

Doleanţele poporului maghiar din Banat.

La adunarea generală, care s'a proiectat de Partidul Maghiar pe ziua de 1 Iunie a. c. la Braşov, maghiarimea din Banat a voit să iee parte cu o delegaţie numeroasă spre a documenta pe de o parte alipirea incontestabilă la unitatea partidului, pe de altă parte spre a putea prezinta nenumeratele jicniri pe urma cărora sufăr maghiarii din Banat. Spre acest scop organizaţia judeţană din Timiş-Torontal a Partidului Maghiar a elaborat un memorand cu scopul de a-l inainta adunării generale. Iata memorandul:

Dela preluarea imperiului incoace maghiarimea din Banat a suferit mai mult între toate minorităţile etnice atât pe terenul cultural, social şi economic, cât şi pe cel comercial şi industrial.

Au suferit în deosebi şcoliie noastre maghiare. Prin executarea severă a ordonanţelor privitoare s'a aplicat o lovitură mortală culturei maghiare în Timişoara şi Banat.

Cu consternare trebue să constatăm, că in Timişoara şi Banat şcoliile maghiare sunt in pericol de a fi cu totul desfiinţate. Organizaţia din Banat a Partidului Maghiar din cauza aceasta şi-a ridicat in repetate rânduri cuvântul de protestare atât prin mijocirea comitetului executiv al partidului, cât şi în mod direct la organele de drept ai guvernului, când cu ocaziunea vizitei M. Sale Regelui s'a adresat printr'un memorand d-lui Primministru, dar ameliorare său răspuns n'a venit până azi.

Locuitorii oraşului Timişoara au înfiinţat încă în secolul trecut pe seama copiilor oraşului grădini de copii, şi au prevăzut aceste instituţii cu conducătoare în număr corespunzător. Cele unsprezece conducătoare de grădini de copii — după terminarea cu succes a cursurilor române — până la sfârsitul anului şcolar trecut au funcţionat spre deplina mulţumire a superiorilor. În decursul verei inspectoratul şcolar a desfiinţat grădinile de copii maghiare şi a transferat îngrijitoarele ilegal în Vechiul Regat. Grădinile de copii de atunci nu mai funcţionează, deşi la intervenţia d-lui Primar, 634 copii s'au înscris pentru cursul acestui an. Copii însă nici până în ziua de azi nu pot să frecventeze grădinile de copii, ceeace este aproape de necrezut intr'o ţară civilizată. Astfel au rămas fără pâine 11 îngrijitoare de copii împreună cu familiile lor şi au rămas fără educaţie 634 copii, cari considerând etatea lor, numai în limba maternă ar putea să însuşească elementele de bază ale învăţământului. Localurile de grădini de copii s'au transformat in căminuri de ucenici, excluziv pe seama copiilor români şi mai multe săli stau şi azi goale, deşi ar putea servi scopurile învăţământului copiilor cu limba maternă maghiară.

Ordonanţa şcolară atinge mai grav cele două şcoli — singurele — maghiare din Timişoara: liceul Piariştilor şi şcoala de sub conducere călugăriţelor Notre-Dame, în cari pentru anul curent s'a interzis în clasa întâia propunerea în limba maghiară şi elevii de altă religie n'au voie să cerceteze aceste şcoli

Liceul Piariştilor este singura şcoală secundară în Banat unde ar putea învăţa copii celor 80,000 maghiari din Banat. In urma explicării, mai bine zis executărei greşite a ordonanţei, acum *n'a mai rămas pe seama ungurilor din Banat nici o şcoală*

secundară. Şi aceasta fiindcă ordonanţa spune, că: „numai în şcolile conduse de ordurile călugăreşti, cari în 1918 erau sub autoritatea episcopilor, se vor putea instrua copii în limba lor maternă". Dar liceul Piariştilor a stat totdeauna sub controlul episcopului de Ceanad şi stă şi astăzi, ceeace se vede din aceea, că episcopul trimitea comisari de control la examene. Această dispoziţie s'a aplicat şi la şcoala călugăriţelor Notre-Dame, astfel aceste instituţiuni trebuesc considerate de şcoli confesionale.

Dar nu numai aceste două şcoli maghiare le desfiinţează noua ordonanţă şcolară, ci nici la celelalte şcoli, unde până acum erau secţii numite maghiare, în anul acesta nu s'au mai deschis clasele maghiare. Astfel în clasele V şi VI ale liceului real s'a desfiinţat secţia maghiară. Asemenea şi la şcoala superioară de comerţ, unde anul trecut în fiecare clasă erau 20—30 elevi, în anul curent s'ar fi presentat şi pentru clasa I elevi în număr considerabil, dacă se deschidea secţia maghiară.

Pe lângă procedura măsteră faţă de şcolile secundare, aceeaş soarte au avut şi şcolile primare din Timişoara împreună cu învăţătorii lor. In şcolile primare maghiare din Timişoara învăţământul nu se mai face pe baza parităţii. In părţile locuite de maghiari din periferia oraşului s'au aplicat excluziv învăţători români şi propun copiilor maghiari excluziv în româneşte. Comunele din judeţul Timiş-Torontal, cu mai multe sute de copii unguri n'au şcoli cu limba de propunere maternă. Sunt date statistice, că în comunele cu populaţie mixtă — astfel îndeosebi în plăşile Ciacova, Recaş, Deta şi Buziaş — copii maghiari nu se mai învaţă în limba lor maternă, ba chiar în cele mai multe localităţi copii nici n'au şcoli sau învăţători.

Din aceste motive găsim de necesar a atrage atenţia conducerei partidului la politica aceasta, care tinde la desfiinţarea totală a şcolilor maghiare minoritare şi la impiedecarea consolidării.

Maghiarimea din Timişoara şi Banat a suferit o nouă lovitură prin ordonanţa Nr. 2647—1924 din luna Mai a. c. a prefecturii judeţului. Anume dl. Prefect a ordonat, ca in Timişoara petiţiile către autorităţi, publicaţiunile, afişurile şi avizurile pe lângă limba oficială a statului se vor putea redacta in primul rând numai in limba germană. Folosirea limbei maghiare se admite numai în al treilea rând cu motivarea, ca in Timişoara germani fac minoritatea-majoritară.

Ordonanţa aceasta se izbeşte de dreptul minorităţilor, con-

form căruia pe lângă limba statului, fiecare va folosi aceea limbă, care o cunoaşte şi care îi trebue spre a putea comunica cu concetăţenii. Ordonanţa violează grav dreptul constituţional de libertate, că fiecine va putea folosi liber limba sa maternă în chestii comerciale, private şi culturale.

Deşi guvernele, cari s'au perindat în decurs de 5 ani, au stăruit fără excepţie la nimicirea economică şi culturală a minorităţii maghiare, ceeace arată statistica tristă a repatriaţilor maghiari, totuşi majoritatea relativă a locuitorilor din Timişoara e şi astăzi maghiară. Faptul acesta e nevoit să-l recunoască şi Monitorul Oficial al oraşului, când în curând a fixat într'un tablou, că în anul şcolar 1923—24 în şcolile primare, în grădinile de copii, în şcolile secundare şi — afară de Technică, seminarul rom. cat., şcoala de muzică şi şcolile de ucenici — în celelalte şcoli de specialitate s'au înscris în total 11,737 elevi, dintre cari 4669 maghiari, 3626 germani, 2235 români, 909 evrei, 245 sârbi şi 53 de alte naţionalităţi, deşi — cum se ştie — punerea la rubrică separată a evreilor este o părere forţată, deoarece majoritatea evreilor se declară a fi maghiari.

Atât pe baza acestor date, cât şi pe baza datelor statistice de recenzământ din 1910 şi 1920, este incontestabil, că în Timişoara cei cu limba maternă maghiară sunt în majoritate. Astfel ordonanţa d. Prefect nu e altceva decât subminarea intereselor drepte a minorităţii maghiare.

Ordonanţa aceasta în senzul vieţei constituţionale şi libertăţii cetăţeneşti s'ar putea referi numai la publicaţiunile oficiale destinate pentru populaţie. E natural că aceste să se redacteze în primul rând în limba statului, apoi în limba minorităţii, în ordinea numărului lor. Dar nu se poate referi la publicaţiunile instituţiilor particulare, la ale societăţilor culturale minoritare, ale asociaţiunilor literare şi ale teatrelor, fiindcă apelurile acestora se adresează chiar celor cari sunt de aceaşi minoritate. Nu se poate deci înţelege generalizarea ordonanţei.

Aceasta ordonanţă se execută şi mai sever de către poliţaiul oraşului Reşiţa, care permite pe teritorul oraşului numai afişarea publicaţiunilor româneşti şi nemţeşti. Publicaţiunile în limba maghiară sunt interzise cu desăvârşire.

Executarea severă a reformei agrare a atins dureros comunele colonişte maghiare din Banat, acăror populaţie cu jertfe grele şi muncă intenzivă şi-a căştigat pământul iar acum îşi

pierde $^2/_3$ parte din el. Mai grav au suferit comunele Ötvösd, Christur şi Conacul Iosif. Chestia acestor comune se află de prezent la comitetul agrar. Organizaţia roagă intervenţia partidului în favoarea coloniştilor.

Expunând cele premergătoare, organizaţia judeţeană Timiş-Torontal invită comitetul central al partidului să incerce tot posibilul pentru vindecarea doleanţelor. Jicnirile ating pe maghiarii din Banat cu atât mai dureros şi mai pe nedreptul, cu cât maghiarii din Banat impreună cu fraţii din Ardeal de naţionalitate maghiară nu doresc altceva, decât să li se asigure drepturile omeneşti şi culturale asigurate prin tratate de pace şi incontestabile, pentru cari vor lupta cu atât mai constant, cu cât se manifestă faţă de ei pe nedreptul — pe lângă toată loialitatea lor — dispoziţiuni grave, revoltătoare şi frustrătoare de drept.

Dat Timişoara, din hotărîrea comitetului executiv adusă la şedinţa din 16 Mai 1924. ss. Bela Fülöp, senator, preşedintele organizaţiei judeţane din Timiş-Torontal. ss. Victor Veterany, preşedinte administrativ. ss. Andrei Osztie, secretar general.

Societatea Naţiunilor şi protejarea minorităţilor.

De **Dr. Francisc Hibrecht.**

În numărul 1 al *Glasului Minorităţilor* din 1923, d. Helmer Rosting, raportorul chestiilor minoritare la Societatea Naţiunilor a expus chestia protejării minorităţilor de către Societatea Naţiunilor. În articolul său d. Helmer Rosting arată prin dovezi istorice, cum s'a desvoltat protejarea minorităţilor înaintea războiului mondial, prezintă tratatele minoritare, semnate la conferinţa de pace din Paris, dispoziţiunile speciale şi cu caracter privitoare la circumstanţele locale, procedeurile stabilite de Societatea Naţiunilor şi obligaţiunile internaţionale, cari s'au luat în favorul protejării minorităţilor după conferinţa de pace. Din articolul d-lui Helmer Rosting se poate cunoaşte preciz, că în teorie ce chemare şi-a luat asupra sa Societatea Naţiunilor, în favoarea minorităţilor.

Găsim însă de important, a arăta şi activitatea practică a Societăţii Naţiunilor. De aceea pe baza organului oficial al

Societății Națiunilor[1] vom înșira cât se poate de precis tot ce Societatea Națiunilor a făcut în anii trecuți în interesul minorităților.

Trebue să accentuăm deja aci, că din punct de vedere minoritar nici pe departe nu ajunge, ceeace s'a produs de Societatea Națiunilor. Marile probleme ale primei organizări de o parte, pe de alta schimbările de putere, oarecumva ne fac a înțelege atitudinea rezervată, care până acum a caracterizat Societatea Națiunilor în privința chestiilor minoritare. Dar putem avea ferma speranța, că noul spirit al lumei, care se desvoltă acum, va întări tot mai mult Societatea Națiunilor și aceasta va servi în chestiile minoritare tot mai cu efect dreptatea și pacea generală.

* * *

La începutul anului 1921 chestia austro-polonă, iar mai târziu situația minorităților bulgare și elene a dat în câtva de lucru Societății Națiunilor. Mai târziu a ajuns în fața Societății chestia *Aland*-ului. In urma neînțelegerei ivite între guvernele din Finlanda și Svedia, pe baza § 11 din tratat, guvernul britanic a dus chestia în fața Societății. Consiliul a lăsat insula în posesiunea Finlandei, dar în favorul minorității svedeze a mai cerut legiferarea unor dispoziții suplimentare pe lângă drepturile minoritare date deja. Acestea sunt: ajutorarea școlilor minoritare, dreptul de cumpărare a imobilelor, dreptul de vot, timp de petrecere mai îndelungat, exercitarea anumitor drepturi autonome și dreptul de recomandare la numirea guvernatorului insulei, etc. Proiectul consiliului adus în sedința din 21 Iunie 1921 a fost adoptat de către Finlanda.

Vedem deci, că și în acest caz Societatea Națiunilor a fost dispusă să se dee drepturi, cari ies din cadrele tratatelor minoritare.

Mai târziu insula Aland s'a neutralizat.

Adunarea generală a Societății Națiunilor, ținută la 25 Septemvrie 1921 nu s'a ocupat de chestia minoritară. Chestiile cu referire la Albania, Bolivia, Chile, Armenia, Polonia și Litvania aveau mai mult caracter politic — cu deosebire incidente de granițe —, cari nu stau în legatură cu caracterul de drept internațional al chestiilor minoritare.

La ședința din 12 Octombrie 1921 consiliul s'a ocupat de

[1] Résumé Mensuel des Travaux de la Societé des Nations.

chestia Sileziei superioare. Tratatul internațional referitor la aceasta s'a adoptat cu unanimitate. În articolul 4 se ocupă cu protejarea minorităților. Tratatul fixează, că acordul minoritar, care s'a încheiat între Polonia și Puterile Aliate la 28 Iunie 1919, este în valoare și în teritoriile, cari în urma acestui tratat, au ajuns definitiv în partea Poloniei. În schimb Germania recunoaște de valabile anumite puncte din acord pe teritoriul Sileziei de sus, cari fac parte acum din Germania. Conform hotăririi Consiliului, Germania și Polonia vor încheia, spre aplicarea practică a acordului o înțelegere deosebită, care va fi tot așa de interes internațional, ca și insuși tratatul minoritar polon. Deci Consiliul Societății Națiunilor a decretat drepturi minoritare și pentru teritorii, unde după incheerea păcii nu erau și a obligat la recunoașterea tratatului minoritar un stat, care la conferința de pace n'a semnat tratat minoritar.

În luna Decembre 1921 chestiile minorităților din Estonia, Latonia și Litvania, precum chestia armenilor din Cilicia a dat de lucru Consiliului. Chestia minorităților în Estonia, Letonia și Litvania a devenit actuală, când aceste state au întrat în Societatea Națiunilor.

Ședința din 22 Septembrie 1921, odată cu primirea, a invitat aceste state baltice, să asigure conform hotăririlor generale din tratatele minoritare protejarea minorităților. Președinții delegațiunilor statelor au declarat secretarului general al Societății Națiunilor, că acceptă bucuros dorințele Consiliului cu privire la protejarea minorităților. Totatunci în urma reclamației guvernului belgian, Consiliul s'a ocupat cu soartea populației armeane din Cilicia. Reprezentantul Belgiei a comunicat, că în urma măsurilor energice, luate de guvernul francez, îngrijorările populației armene nu s'au realizat pe deplin. Guvernul francez a încheiat în tratatul de Angora o înțelegere pentru asigurarea protejării minorităților etnice și religioase. O delegație extraordinară a guvernului francez a luat asupra sa garantarea siguranței personale și materiale a minorităților. Camera franceză a votat 50 milioane franci pentru ajutorarea refugiaților armeni. Consiliul a invitat în fine Puterile Aliate, să asigure de urgență protejarea minorităților, cari trăesc în imperiul otoman.

La începutul anului 1922 Consiliul s'a ocupat de chestia rutenilor, locuitori în sudul Carpaților. Partidul maghiar-ruten la 10 Septembrie 1921 printr'o reclamație a atras atențiunea Socie-

tăţii Naţiunilor la aceea, că republica Cehoslovacă nu le a dat autonomia. Anume art. 10—13 din tratatul minoritor ceho-slovac asigură o autonomie pentru naţiunea rutenă. S'a mai reclamat de către ei, că guvernul cehoslovac a violat şi alte dispoziţiuni ale tratatului minoritar. Guvernul cehoslovac în răspunsul său din 18 Noembrie 1921 declară reclamaţiunile de neîntemeiate. Autonomia de fapt şi de drept s'a dat rutenilor: dispoziţiunile referitoare la aceasta sunt cuprinse şi în Constituţia cehoslovacă.

Dispoziţiunile aceste pot întra însă în vigoare numai treptat, fiindcă de prezent nu există încă condiţiunile preliminare de autonomiei: populaţie cultivată şi funcţionari indigeni. Arată multe dispoziţiuni ale guvernului, prin cari se urmăreşte educaţia poporului pentru a-l face capace de autoguvernare. Conform hotărîrii Consiliului din 28 Octombrie 1920 reclamaţia minoritară s'a dat spre cercetare unei comisiuni având să raporteze apoi Consiliului. Şi aceasta plângere, împreună cu răspunsul guvernului cehoslovac, s'a cercetat de către comisiunea de sub preşidenţia d-lui Hymans, fiind membrii marchisul Imperiali a vicomtele Ishi. Comisiunea în raportul înaintat Consiliului şi-a exprimat încrederea în guvernul cehoslovac şi speranţa, ca guvernul va găsi calea de a asigura dreptul autonom al rutenilor în cadrul statului cehoslovac şi ca va informa Societatea Naţiunilor despre măsurile luate în aceasta privinţă.

Totatunci s'a ocupat Consiliul şi de chestia coloniştilor germani din Polonia. Despre aceasta *Glasul Minorităţilor* a informat detailat cetitorii în numărul 4 şi 5 din anul II.

D-l Hymans, preşedintele Consiliului Societăţii Naţiunilor a rugat pe reprezentanţii Spaniei şi Chinei, ca pentru examinarea diferitelor chestiuni minoritare să ţină o şedinţa la 26 Martie 1922 în Paris. La aceasta şedinţă s'au examinat: 1. reclamaţia comitetului naţional cehoslovac referitor la chestiile şcolare ale minorităţii cehoslovace din Austria şi răspunsul guvernului austriac, 2. reclamaţia societăţii anglo-evreeşti şi a Alliancei Israélite Universelle, referitoare la dreptul de optare a evreilor pe teritorul fostei monarchii anstro-ungare şi răspunsul guvernului austriac, 3. reclamaţia delegaţiunei de pace din Basarabia, referitoare la situaţia minorităţii ruse din Basarabia şi răspunsul guvernului român. Comisiunea a hotărit că va atrage atenţia Consiliului asupra acestor chestiuni, dar nu propune că Consiliul să se ocupe de ele.

In luna Aprilie 1922 Consiliul a luat act de declarația guvernului din Livlanda, în care guvernul se obligă a primi protejarea minorităților. Declarația aceasta conține mai multe dispoziții la fel cu ale celalalte tratate minoritare. Reprezentantul Livlandei a declarat, că conformarea guvernului la aceste dispoziții e cu atât mai ușoară cu cât ele sunt deja de fapt în vigoare. Consiliul a luat cunoștință atunci și despre ratificarea tratatului minoritar germano-polon, care e în legătură cu chestia Sileziei de sus.

D-l Schanzer, ministrul de externe al Italiei a trimis memorandele referitoare la situația minorităților, prezintate conferinței din Geneva de către guvernul albanez și de cel maghiar. Conferința din Geneva a trimis aceste memorande în competința Societății Națiunilor.

Ședința Consiliului din 20 Julie 1922 s'a ocupat de memorandele bulgare și maghiare. Deoarece ambele note conțineau numai generalități și nu înșirau violări concrete ale tratatului minoritar, Consiliul a decis, să învite pe secretarul general, ca să comunice guvernelor bulgare și maghiare dispoziția Consiliului de a examina chestii, cari se referă la protejarea minorităților și la cari se atrage atenția Consiliului de către un membru al lui, conform tratatelor minoritare și conform modalităților de procedură stabilite în acelea.

Aceaș ședință a Consiliului s'a ocupat și de chestia coloniștilor germani din Polonia și de aceea a minorităților din Silezia de sus.

În luna August 1922 a sosit nota ministerului de externe albanez, în care expune situația minorităților din Albania. Nota amintește, că atât legislația, cât și obiceiurile și mentalitatea țării asigură deplină egalitate pe seama minorităților. Prezintă situația muzulmanilor și creștinilor, care s'a format pe baza egalității desăvârșite, astfel sunt 43 deputați mohamedani și 28 creștini, iar în ministere 98 funcționari mohamedani și 68 creștini. Din populația de 1 milion a țării numai 16.000 sunt greci. Școlile populației elene în Albania de sud le susține statul și nici autoritățile nu pun piedeci la folosirea liberă a limbii lor materne. Pe seama locuitorilor slavo-ortodocși din Scutari statul susține 7 școli cu limba sârbească. În ce privește situația minorităților religionare, bisericile catolice și ortodox-albane constituesc organizațiuni deosebite, ca persoane juridice, sub conducerea autorităților bisericești superioare proprii.

În luna Septembrie 1922 şi-a ţinut Societatea Naţiunilor adunarea generală, în care atât Comisiunea VI, cât şi adunarea generală s'a ocupat de chestia minorităţilor — cum aminteşte chiar şi raportul oficial — în măsura pretinsă de „importanţa problemei, caracterul ei multilateral şi delicat, precum şi de interesele, pe cari le atinge."

Desbaterile comisiunei s'au ţinut mai ales în jurul proiectului de rezoluţie al d-lui Gilbert Murray, care s'a înaintat de D-sa comisiunei în urma unei întrevederi îndelungate cu factorii competenţi şi după studiarea îndelungată şi temeinică a chestiei. Proiectul aceasta — cu anumite omisiuni — s'a adoptat de către comisiune şi adunarea generală. D-l Murray la prezintarea proiectului de rezoluţie a expus, că chestia minoritară trebue judecată nu numai din punct de vedere umanitar, ci în primul rând în ce priveşte partea politică a ei, *care atinge în măsura cea mai mare stabilitatea statelor din Europa centrală.* Societatea Naţiunilor are chemarea *să restabilească dreptatea şi relaţia bună între minorităţi şi majorităţi.*

Rezoluţia accentuiază, *că recunoaşte dreptul fundamental al minorităţilor de a fi ocrotite de către Societatea Naţiunilor în contra oricărei subjugări, condiţionând, că minorităţile sunt loiale faţa de statul, căruia-i aparţin.* In consecinţă autorizează secretariatul să cerceteze în fiecare caz: cum satisfac obligaţiunilor faţă de statul lor minorităţile de rassă, religie şi limbă. A mai stabilit apoi rezoluţiunea procedura privitoare la reclamaţiunile minorităţilor, care o cunoaştem din excelentul studiu al d-lui Helmer Rosting, susamintit. Arată, că în regiunile cu populaţie mixtă, unde se ivesc adeseori conflicte serioase, ce bun efect are prezenţa unui consul. Pentru aceasta ar găsi de necesar *ca reprezentanţii Societăţii Naţiunilor să exercite cu «desinteresmentul» şi autoritatea morală, ce o are Societatea Naţiunilor, o influenţă mai mare şi mai efectivă şi propune, ca în înţelegere cu guvernul interesat Societatea Naţiunilor să trimită delegaţi, cari în aceste regiuni ar aplana conflictele şi ar restabili liniştea.*

Adunarea generală a recunoscut inportanţa raportului şi l'a luat la cunoştinţă, dar având în vedere varietatea cazurilor şi estinderea cercului de activitate al Consiliului, a găsit de mai nimerit să nu-l cuprindă în rezoluţie.

Rezoluţiunea în fine îşi exprimă speranţa, că statele cari nu sunt obligate faţă de Societate Naţiunilor, în ce priveşte pro-

tejarea minorităţilor vor avea faţă de minorităţi o atitudine dreaptă şi toleranţă în măsură, cum aceasta reese din actuala practică a Consiliului.

Dl. *Walters,* reprezentantul Letoniei a propus *reglementarea unitară a protejării minorităţilor, care ar fi obligătoare pentru toţi membri Societăţii Naţiunilor.* Reprezentantul Finlandei susţinut fiind şi de reprezentantul Estoniei, a propus, ca adunarea generală să avizeze Consiliul a numi o comisiune, care să examineze protejarea minorităţilor având a înainta la adunarea generală proximă un raport. Propunerea aceasta însă cu conziderare la aceea, că Consiliul şi secretariatul a primit deja în urma rezoluţiei dlui Murray autorizarea pentru o mai largă examinare a chestiei minoritare, s'a revocat. O altă cauză pentru ce propunerea s'a revocat a fost şi aceea, că formarea unei comisiuni speciale ar fi costat multe cheltueli.

La şedinţa din 2 Februarie 1923 Consiliul s'a ocupat afară de chestia coloniştilor germani din Polonia, de minorităţile din Estlanda şi Letonia şi de situaţia minorităţii evree din Ungaria. Asupra tratativelor urmate în chestia minorităţilor din Estlanda, delegatul Da Gama a făcut un raport, iar în ce priveşte minorităţile din Letonia, — fiind vorbă de lărgirea tratatului minoritor — din cauza demisionarii guvernului leton nu s'a adus o hotărîre în merit.

În luna Aprilie 1923 Consiliul s'a ocupat de chestia exproprierii moşiilor optanţilor maghiari din România. La reclamaţia guvernului maghiar a ajuns chestia la Consiliu. În chestia aceasta ne referim la articolele "Reflexiuni la executarea reformei agrare" şi „Răspuns la articolul ziarului L'Indépendance Roumaine", ambele de Daniel Nikolits, în numerii 2 şi 4, anul II al revistei noastre.

La şedinţa din 5 Septembrie 1923, dupăce Consiliul a luat în desbatere situaţia minorităţilor din Letonia, Estlanda, Livlanda şi Albania, a făcut unele modificări la regulamentul de procedură a protejării minorităţilor. Hotărîrea în primul rând stabileşte din nou că statele, cari au semnat tratatele minoritare au recunoscut, că dispoziţiunile referitoare la protejarea minorităţilor sunt de caracter internaţional şi ca stau sub ocrotirea Societăţii Naţiunilor. Recunoaşte, că fiecare membru al Consiliului Societătii Naţiunilor este indreptăţit a atrage atenţia Consiliului la violarea tratatelor, sau la pericolul violării. Recuno-

aşte, ca orice deosebire de păreri, atât în materia juridică cât şi acea a faptelor, ce s'ar ivi între guvernul respectiv şi între un stat – membru al Consiliului, se va considera drept chestiune internaţională şi dacă se va cere şi din altă parte, se va putea trimite Tribunalului Permanent Internaţional.

Minorităţile înseşi, precum şi statele, cari nu sunt reprezentate în Consiliu, au dreptul, să aducă la cunoştinţa Consiliului violarea tratatelor ori pericolul violării. Dar aceasta are numai caracter petiţionar sau informaţiv, dar în nici un caz caracter de somaţie către Consiliu.

Când soseşte vre-o petiţie de felul aceasta, secretariatul va cerceta, dacă corespunde hotărîrilor de procedură ale Consiliului, şi anume:

a) dacă obiectul ei este protejarea minorităţilor, determinată de tratate minoritare,

b) dacă nu conţine ceva, ce ar atinge apartinenţa politică a minorităţii la statul respectiv,

c) dacă nu-e anonimă si dacă nu a sosit din sursă rău informată,

d) dacă e redactată în limbaj corespunzător,

e) dacă datele şi doleanţele ei nu sunt acele, cari au mai servit de obiect la o procedură anterioară?

Dacă reclamaţia se găseşte şi din acest punct de vedere formal acceptabilă, se va comunica guvernului interesat, care în decurs de 2 luni îşi va da observaţiile la ea. Impreună cu acest răspuns petiţia se va distribui membrilor Consiliului. Înainte de aceasta însă o comisiune, compusă dintr'un preşedinte şi doi membri, va examina din nou petiţia şi va raporta Consiliului.

Regulamentul de procedură s'a mai modificat în următoarele:

Orice petiţie trebue să se bazeze pe informaţiuni şi fapte sigure, cari în decursul unei proceduri auterioare n'au format obiectul unei cercetări. *Statul interesat poate ridica contestaţie în contra primirii reclamaţiei.* În acest caz comisiunea susamintită va examina din nou reclamaţia.

Guvernul interesat va putea primi încă două luni păsuire pentru a-'şi da răspunzul la reclamaţia comunicată.

Cercul de activitate a comisiunei de trei membri nu atinge dreptul membrilor Consiliului, de a atrage atenţia Consiliului asupra violării tratatelor, sau asupra pericolului violării. Singurul scop îl are de a constata, dacă s'a atras *intemeiat* atenţia Consiliului la violarea drepturilor minoritare.

Reclamaţia şi răspunsul statului interesat se vor comunica numai membrilor Consiliului, membrilor Societăţii Naţiunilor numai în acel caz, dacă statul interesat ar dori. Adunarea generală din 23 Septembrie 1923 a modificat hotărîrea aceasta în felul, că fiecare membru al Societăţii Naţiunilor este îndreptăţit a se adresa Secretariatului pentru a-i se comunica reclamaţia şi răspunsul guvernului respectiv.

Acelaş Consiliu s'a ocupat şi de chestia formării unei comisiuni pentru schimbul de populaţie greco-turc. Afară de aceasta mai funcţionează şi o comisie de schimb bulgaro-turcă. De chestia aceasta s'a ocupat Consiliul şi în anul curent.

La şedinţa de Consiliu din 18 Decembrie 1923 s'au făcut minorităţilor din Livlanda punerea sub protecţiunea Societăţii Naţiunilor. Peşedintele guvernului din Livlanda a prezentat hotărîrea „seimas"-ului livlandez referitoare la protejarea minorităţilor. Asemenea şi articolul 30 din constituţie, care se îngrijeşte de ocrotirea minorităţilor.

La aceasta şedinţă s'a ocupat Consiliul de chestia dobândirii cetăţăniei polone, în care chestie s'a recurs la serviciile bune ale Consiliului în legătură cu tratatul germano-polon. S'a ocupat Consiliul din nou şi de chestia coloniştilor germani din Polonia.

Asupra situaţiei muzulmanilor albani din Grecia s'a atras atenţia Consiliului de către guvernul albanez. Guvernul şi-a exprimat teama, ca muzulmanii, — cari pe baza tratatului de Lausanne din 30 Ianuarie 1923 urmau să fie schimbaţi — se asimilează. Reprezentantul guvernului grec a negat acest fapt. Consiliul a predat chestia comisiunei de schimb greco-turcă.

*

Aceasta a fost activitatea Societăţii Naţiunilor pe terenul protejării minorităţilor în anii 1921—1923.

Să tragem acum şi concluziile din cele relatate. Activitatea nu a fost largă; abia a atins chestia minorităţilor din Europa centrală şi în special a minorităţilor rupte de Ungaria.

Accentuăm, că existenţa, întărirea Societăţii Naţiunilor noi minoritarii, cari suferim în statele din Europa centrală, o dorim mai mult, pentru ca să devie un factor desinteresat internaţional. Nu numai în baza obligaţiunei ei de drept internaţional, conform căreia viaţa noastră naţională şi dreptul minoritar, care a luat fiinţă pe urma ocrotirei şi stă sub protecţia ei, dar şi pentru

aceea, fiindcă trăeşte în sufletul nostru o sinceră dorinţă de a vedea o ordine internaţionaiă puternică şi durabilă în noua Europa prin care recunoscându-se individualităţile naţionale şi dreptul de autodeterminare, în care toate naţiunile Europei găsindu-şi baza de existenţă să se asigure pacea durabilă şi cooperarea permanentă pentru realizarea marilor scopuri ideale. Ştim bine, că Societatea Naţiunilor este astăzi numai un prevestitor al acestor aşteptări.

Astăzi încă nu e, ce ar trebui să fie. Astăzi, în stadiul întâiu al evoluţiei se observă încă prea mult caracterul rezultantelor: ca produsul unei constelaţiuni imperialiste. Factorii internaţionali au fost totdeauna influenţaţi de relaţiile de putere. Aceea, că Societatea Naţiunilor reacţionează şi asupra acestor puteri, este natural; numai în faţa utopiştilor şi în faţa visătorilor poate să pară curios acest lucru. Aceste puteri au şi creiat-o şi o susţin. Trebue să ştim însă: ori cât să stee Societatea Naţiunilor sub influenţa acestor factori, fiinţa şi scopul ei e totuşi: pacea, dreptatea şi sfinţenia tratatelor.

Când apară sfinţenia tratatelor, apară situaţia politică mondială şi apară totodată şi drepturile noastre minoritare.

Dacă noi — cu toate cele de sus — privim nu cu scepticism, ci cu speranţă în faţa viitorului Societăţii Naţiunilor, avansăm încrederea noastră, fiindcă sperăm în *solidaritatea mondială*, care va trebui să vină cu putere tot mai mare după consolidarea economică a Europei. Sperăm, că prin schimbarea relaţiilor de putere, se va schimba şi Societatea Naţiunilor în aceaşi măsură. Intrarea Americei, Rusiei şi Germaniei în Societatea Naţiunilor îi va putea schimba cu total înfăţişarea ei.

Găsim de natural, că şi organizaţia internă a Societăţii Naţiunilor va suferi schimbari corespunzătoare. In primul rând se va forma regulamentul definitiv de procedură, se va limita cercul de activitate al Tribunalului Permanent şi se va fixa şi dreptul de procedură la acest Tribunal. Deci se va desvolta şi dreptul formal al protejării minorităţilor. Iar' Societatea Naţiunilor va primi *puterea executivă* efectivă ceace va fi garanţă sigură pentru executarea hotărîrilor ei.

Prin alcătuirea şi câstigarea acesfor drepturi va exercita de facto *dreptul de protectorat*. Dacă privim activitatea ei de pân'acum şi vedem câtă activitate a desvoltat în serviciul scopurilor umanitare, putem spera cu drept cuvânt, că pe lângă

măsurile luate în contra opiului, tifosului şi comerţului de carne vie va găsi de tot atât de gravă şi importantă problema şi chestia minorităţilor din Europa centrală. A se ocupă de aceasta îi va fi rentabil — dacă nu pentru altele —, chiar şi pentru asigurarea actualei relaţii de putere, de cari stă atât de aproape formaţiunea actuală a Societăţii Naţiunilor.

Noi nu cerem altceva dela Societatea Naţiunilor, decât obiectivitate şi desinteres. Numai atât, cât putem aştepta dela un drept judecator.

Huedin, luna Iunie 1924.

P O L E M I I

Politica minoritară a Iorgiştilor.

Evenimentul politic cel mai important al săptămânilor trecute a fost de sigur fuziunea partidului d-lui Iorga, cu disidenţii partidului poporului, sub conducerea d-lui Argetoianu. Caracterul prea doctrinar al d-lui N. Iorga — aşa zic cei fuzionaţi — îl va întregi foarte avantagios simţul practic, cunoştinţele economice şi dibăcia în administraţie ale lui Argetoianu. Capul văzut al partidului va rămânea natural d-l Iorga, precum a rămas ca organ oficial, ziarul lui, *Neamul Românesc*, care dela fuziune încoace a luat proporţii considerabile, atât în culoare, cât şi în conţinut. Publicistul distins al partidului, *Ion Băila*, astfel scrie în numărul din 19 Mai al *Neamului Românesc* despre *Situaţia politică şi minorităţile:*

„Fuziunea partidelor d-lor Iorga şi Argetoianu deoparte, de altă parte pertractările de fuziune dintre partidul naţional şi cel ţărănesc, sunt interpretate de către presa germană şi maghiară ca indicii sigure că actualul guvern nu va mai putea sta mult la putere. E greu de spus dacă presa minoritară atribue într'adevăr acţiunei politice a partidelor din opoziţie importanţă atât de mare, încât să o creadă de fapt deştul de puternică de a produce căderea guvernului, sau numai dorinţa de a vedea înlă-

turat acest guvern dela putere, dă presei minoritare iluzia unei apropiate schimbări de guvern.

Atât Saşii şi Şvabii, cât şi Maghiarii, cunosc şi recunosc forţa de care dispune partidul liberal. Activitatea economică a guvernului actual nu e judecată defavorabil de dânşii. Cercurile lor financiare au găsit în timpul din urmă bunăvoinţă atât la Banca Naţională, cât şi la Banca Românească. Industriile germane şi maghiare au progresat şi în anul din urmă cu toată criza de numerar.

*

Dacă actualul guvern s'ar fi mulţumit numai cu această activitate economică în Ardeal, evident că ar fi avut în mare parte simpatia minorităţilor de partea sa. Guvernul actual a ţinut însă să „romanizeze" cu o lovitură toată viaţa din Ardeal. În scopul acesta nu şi-a prea ales nici persoanele, nici mijloacele şi astfel partea a doua a activităţii sale a compromis faţă de minorităţi şi simpatia ce şi-o câştigase prin activitatea economică. Ca să nu rămână vre-o bănuială asupra minorităţilor, accentuăm că acestea sunt destul de inteligente să înţeleagă, că şi în Ardeal viaţa publică trebue să ia tot mai mult caracterul românesc. Nu împotriva faptului în sine se opun ele, ci modul şi felul cum vrea să se facă acest lucru, e cauza care produce nemulţumiri.

Nu sunt împăcate minorităţile din Ardeal nici cu reforma agrară, nici cu administraţia şi în parte nici chiar cu justiţia. Dar înţeleg că reforma agrară trebue făcută, iar relele din administraţie şi justiţie se vor îndrepta cu timpul. Ceeace le-a turburat însă adânc, este proiectata reformă a învăţământului primar. Nici o chestiune nu a produs atâta nemulţumire la Saşi şi Maghiari, ca problema şcoalelor lor primare. În faţa acestei probleme dispar celelalte şi când se pune acum chestiunea succesiunei la guvern, presa minoritară din Ardeal nu mai cercetează pe presumptivul moştenitor al puterei decât din punctul de vedere al politicei sale şcolare.

*

Conferinţa d-lui Maniu asupra problemei minorităţilor şi declaraţiunile de supralicitare în acordarea de drepturi minorităţilor, făcute de averescani în recentele lor întruniri dela Timişoara şi Cluj, preocupă în mod serios presa minoritară, care relevă cu satisfacţie aceste „promisiuni".

„Nouă ne trebue însă altceva", scrie un confrate minoritar din Ardeal. „Ne trebue garanţia unui bărbat de Stat, care nici odată n'a şovăit când a fost vorba să apere drepturile minorităţilor etnice. Această garanţie nu ne-o

poate da altcineva decât d. prof. N. Iorga, despre care suntem convinşi că are cele mai largi principii în chestiuni şcolare."

Nu credem, că activitatea rodnică a guvernului pe terenul economic ar contopi într'o mulţumire generală jicnirile minorităţilor, cum afirmă confratele d. Băilă. Durere, sunt rane cari abia se pot vindeca chiar în urma faimoasei activităţi pe terenul economic, dar în aceea confratele român are dreptate, când aşează în fruntea tuturor problemelor noastre chestia şcolară. Proiectul prezintat periclitează în fond minorităţile, fiindcă atacă limba lor şi avem singura speranţă, că ne va reuşi încă la timp a obţine dela guvern concesiuni cari să respecte drepturile limbii materne şi viitorul studentului minoritar. Oare cari sunt principiile largi şi mulţumitoare ale d-lui profesor N. Iorga în această chestie, nu ne a reuşit încă a le cunoaşte, deci găsim de consult, ca speranţele legate de persoana d-sale — cel puţin să le suspendăm. D. prof. Iorga e un mare savant, un om cumsecade, un politician cu bună credinţă, dar de câteva ori a dat dovadă de prejudicii, încât se impune foarte mult a aştepta câteva fapte pozitive ale eventualei guvernări a d-sale. Cu ovaţiunea entuziastă abia dacă vom întârzia.

La conferinţa d-lui Maniu.

Conferinţa d-lui Maniu despre minorităţi, a produs un viu răsunet în presa română. Din aceste fixăm aci două observaţii, spre a ne putea face câteva observări.

Nr. 108 al *Universului* între altele scrie, că atitudinea d-lui Iuliu Maniu în chestia minoritară este cu mult mai liberală, ca aceea de pe vremuri a ungurilor, fiindcă pe când ungurii căutau să desnaţionalizeze cu forţa minorităţile, aceasta se condamnă cu asprime de către d. Maniu. Dar e mai liberal d. Maniu şi pentru aceea, fiindcă concede, că în teritoriile, unde minorităţile locuesc în majoritate covârşitoare, pe lângă limba oficială română să se poată folosi în administraţie şi justiţie şi limba acelei minorităţi.

Noi aşa ne aducem aminte, că nici viaţa politică maghiară nu avea factori de seamă, cari ar fi propovăduit necesitatea desnaţionalizării forţate. Chiar şi şoviniştii maghiari au voit să servească acestui scop numai prin fapte. Durere, până acum am observat aceleaş lucruri la toate guvernele române, neexcepţionând nici guvernarea Consiliului Dirigent de sub conducerea d-lui Maniu. Ceeace priveşte concesiunea, că în locurile, unde majoritatea covâr-

ştioare nu este română, să se poată folosi oficial şi limba minoritară, ne referim la legea maghiară din 1868, despre naţionalităţi, a cărei articol, care prevede, că în municipiile şi comunele, unde a cincea parte a consiliilor doreşte, trebue să se dee loc şi limbii minoritare, s'a respectat de toate guvernele maghiare.

D-l Iuliu Maniu îşi poate reaminti bine, că la adunările congregaţiei judeţene ţinea vorbiri în limba română, tot aşa ca şi d-nii Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad sau Caius Brediceanu. Scriitorul acestor rânduri a învăţat la timpul său româneşte chiar din motivul, că la şedinţele consiliului comunal din Lugoj făcea rapoartele în această limbă şi redacta procesele-verbale în româneşte.

A doua observaţie interesantă e aceea din numărul 4853 al *Viitorului*, în care cetim următoarele:

„D. Maniu şi-a desvoltat „în fine" conferinţa „Problema minorităţilor", — coferinţă amânată de foarte multe ori până acum.

Tactica întrebuinţată de d-sa ne aminteşte pe aceia utilizată la Budapesta: Când vorbea cu ungurii avea limba căptuşită cu mătase pe o parte şi pe cealaltă cu ghimpi.

Conferinţa d-sale se poate împărţi în două părţi distincte, una excluzând pe cealaltă.

Contrastul a fost atât de evident, încât a produs în auditori o reală uimire şi o profundă decepţie.

In prima parte d-sa a enunţat principiile unui adevărat român, iar în a doua a făcut o demagogie vinovată în favoarea minorităţilor pentru cari nu găsea destule cuvinte de critică în prima parte."

La acest articol observăm numai atât: e caracteristic, că tot acelaş *Viitorul*, care ca organ oficial al guvernului despre tratativele conduse de către d-l Tătărescu nici nu ia act, declaraţiunile d-lui Maniu le declară de demagogie.

Director şi redactor răspunzător: dr. Elemér Jakabffy.
Secretar de redacţie: Ioan Botos. — Tipărit: Husvéth şi Hoffer, Lugoj.